

ČLÁNKY / ARTICLES

Polské volby do Evropského parlamentu v letech 2004–2014 pohledem teorie voleb druhého řádu¹

Pavel Maškarinec²

Department of Political Science and Philosophy, Faculty of Arts, Jan Evangelista Purkyně
University in Ústí nad Labem

The 2004–2014 Polish Elections to the European Parliament in the context of the second-order elections theory. The article deals with the analysis of the European Parliament elections in Poland between 2004 and 2014. As the framework of the analysis, the author chose the theory of second-order elections, developed by Karlheinz Reif and Hermann Schmitt. The main research question of the article is to verify, whether it is possible to consider the Polish elections to the European Parliament as a second-order elections. The author analyses three most important characteristics that are attributed to the second order elections: a) a lower turnout; b) a higher proportion of votes for non-parliamentary parties; c) a lower proportion of votes cast by the government parties. The analysis demonstrates many violations of Reif and Schmitt's original propositions, except lower turnout expectation. In this context, we conclude that historically higher volatility and lower institutionalization of the Polish party system could be an important factor in dampening the expected outcomes of elections with regard to the theoretical assumptions of the second-order elections theory.

Keywords: Poland, European Parliament elections, second-order elections, political parties

How to Cite: Maškarinec, P. 2016. „Polské volby do Evropského parlamentu v letech 2004–2014 pohledem teorie voleb druhého řádu.“ *Central European Journal of Politics* 2 (1): 16–34.

1. Úvod

25. května 2014 měli polští voliči možnost již potřetí zvolit své zástupce do Evropského parlamentu (EP). Důležitost voleb přitom spočívala i ve skutečnosti, že se po třech letech jednalo o první celostátní volby od posledních parlamentních voleb, které se v Polsku uskutečnily 9. října 2011 (volby do Sejmu i Senátu), a jejich výsledky tak do jisté míry

¹ Tento text vznikl v rámci projektu „Prostorová analýza voličského chování a strategické hlasování“ podpořeného z prostředků na institucionální výzkum FF UJEP v Ústí nad Labem pro rok 2016.

² Korespondence: Mgr. Pavel Maškarinec, Ph.D. působí jako odborný asistent a výzkumný pracovník na Katedře politologie a filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně, Pasteurova 3571/13, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika. E-mail: maskarinec@centrum.cz

mohly sloužit jako test aktuálních preferencí politických stran před následujícím volebním „maratonem“, který pokračoval na podzim 2014 komunálními volbami, na jaře 2015 volbami prezidentskými a vyvrcholil na podzim 2015 volbami parlamentními.

Cílem předkládané práce pak je analýza polských voleb do EP snažící se konfrontovat volební výstupy s teorií voleb druhého řádu (*second-order elections theory*) a odpovědět na otázku, zda je na základě charakteristik postulovaných touto teorií možné označit evropské volby v této středoevropské zemi jako druhořadé.

Aplikace teorie druhořadých voleb v polském kontextu je přitom zajímavá z několika důvodů. Prvním je častý pohled na Polsko jako jednu z nejvíce euroskeptických zemí, s ohledem na tradiční důraz politických i kulturních elit na národní suverenitu a hodnotovou odlišností danou mimořádným postavením katolické církve (Mlejnek 2009: 142–143). S tímto konstatováním je přitom v ostrém kontrastu výrazně pozitivní postoj polské veřejnosti k členství v Evropské unii (EU). Nejnižších hodnot (viz obrázek č. 1 níže) dosahoval počet příznivců unie v době dokončení polských přístupových rozhovorů (55 %),³ zatímco pokud se podíváme na celé období mezi roky 1994–2014, dosahovala obliba členství výrazně vyšších hodnot (v průměru 75,4 %), s maximem téměř 90 % v letech 2007 a 2008. V následujících letech bylo možné sledovat mírný pokles podpory členství, aby s blížícími se evropskými volbami začala podpora unie znovu narůstat až na 89 % v březnu 2014, což je v ostrém kontrastu s podporou EU např. v sousedním Česku.⁴

Podle polských autorů je přitom vysoká podpora EU mezi občany spojena především s vysokými finančními transfery z unie do Polska prostřednictvím strukturálních a kohezních fondů, s nimiž má osobní zkušenost takřka každý Polák (Cześniak a Kotnarowski 2014: 224). Dalšími důvody, které přispívají k vysoké podpoře členství, pak byla vysoká míra konsenzu politických elit, jež byla charakteristickým rysem polské debaty o směřování země do EU v 90. letech 20. století. Členství v unii bylo jednoznačnou prioritou polské zahraniční politiky po celá 90. léta a po vstupu Polska do NATO zastínilo všechny další cíle, přičemž nárůst protievropských postojů se objevil až na konci 90. let, kdy se vytvořil významný blok protievropských zastánců jak v rámci veřejného mínění, tak části polských elit a následně i politických stran, které dosáhly

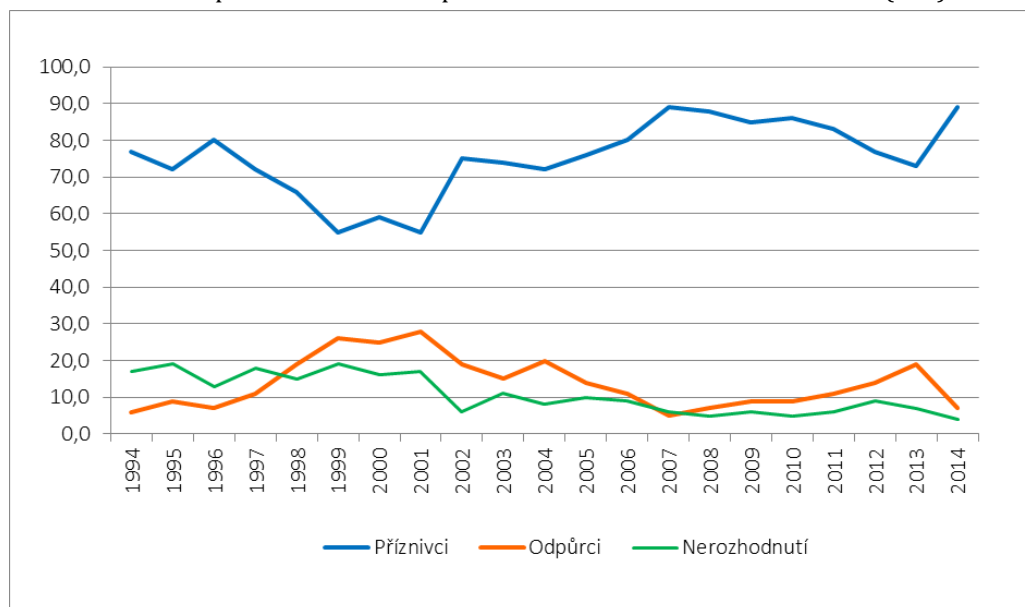
³ Značný pokles podpory členství v EU v době zahájení vstupních rozhovorů byl způsoben několika důvody: 1) existence dosavadního konsenzu týkající se vstupu do unie mezi politickými elitami; 2) neexistence předchozí vážnější debaty o přínosech a nákladech členství; 3) vzestup evropské tematiky v polské politice převážně ve velmi negativním směru s ohledem na nutnost ústupků během přístupových rozhovorů; 4) narušení předchozí jednoty polských politických elit a politizace evropské debaty po začátku vyjednávání (Szczurbiak 2008: 223).

⁴ Podobně jednoznačně proběhlo polské přístupové referendum (7. až 8. června 2003), v němž se pro členství vyslovilo 77,45 % Poláků oproti pouze 22,55 %, kteří vstup země do unie odmítli; účast v referendu dosáhla na polské poměry poměrně vysoké hodnoty 58,85 % (srov. Szczurbiak 2003).

významných úspěchů ve volbách do Sejmu (dolní komory parlamentu) v roce 2001 (Szczerbiak 2008: 221–222).

Konečně Polsko představuje zajímavý případ právě s ohledem k teorii druhořadých voleb, protože zatímco první polské eurovolby v roce 2004 potvrdily mnoho touto teorií postulovaných předpokladů (nižší volební účast, propad vládních stran, úspěch opozice a částečně i úspěch neparlamentních stran), následující evropské volby v roce 2009 nepotvrdily, s výjimkou nižší volební účasti, žádný z dalších předpokladů teorie druhořadých voleb. I v situaci trvající a prohlubující se hospodářské krize, a současně v polovině funkčního období (tedy v čase, kdy tradičně vládní strany v druhořadých volbách nejvíce ztrácejí), tak dosáhla drtivého vítězství hlavní vládní strana (srov. Mlejnek 2009; Szczerbiak 2009).

Obrázek č. 1. Podpora členství v Evropské unii v Polsku v letech 1994–2014 (v %)

Zdroj: CBOS (2015).

Třetí evropské volby tak nabízejí zajímavou možnost zhodnotit, zda byly výsledky předchozích evropských voleb v Polsku pouze jednorázovou anomálií, nebo zda lze v postkomunistickém prostoru očekávat častější odchylky od jednotlivých předpokladů teorie druhořadých voleb, a tedy ve svém důsledku i nutnost její revize, s ohledem na tento areál, protože podobné konstatování (tj. odchylky od teoretických očekávání) lze vztáhnout i na výsledky evropských voleb v mnoha dalších zemích střední a východní Evropy. Hermann Schmitt, jeden z autorů teorie druhořadých voleb, přitom již po prvních evropských volbách, konaných po pátém rozšíření EU (tzv. laekenská vlna) v roce 2004, konstatoval, že důvody stojící za odlišnostmi ve výsledcích evropských voleb ve „starých“ (kam nicméně řadil i Maltu a Kypr) a „nových“ členských zemích (tj. de facto převážně postkomunistických zemích) spočívají v povaze zdejších stranických

systémů, které nejsou v bývalých státech východního bloku dostatečně stabilní a konsolidované, a časté proměny stranického spektra mezi volbami působí i na voliče, kteří mezi volbami mění své voličské preference (Schmitt 2005).

2. Teorie a metody práce

Koncept voleb druhého řádu je spjat se jmény německých politologů Karlheinz Reifa a Hermanna Schmitta (1980). Ve svém textu, analyzujícím výsledky prvních voleb do EP v roce 1979, autoři jako základní ideu svého konceptu předložili rozdělení voleb do dvou kategorií. V rámci každého politického systému lze podle Reifa a Schmitta rozlišit dvě kategorie voleb: prvořadé volby (*first-order elections*), jejichž výsledky jsou rozhodující pro fungování politického systému, a volby druhořadé (*second-order elections*). Ty jsou voliči i stranami vnímány jako méně důležité, nicméně nelze je striktně oddělit od prvořadých voleb, protože jejich výsledky mohou ovlivňovat podobu soutěže v rozhodující aréně. Nejenže se voliči mohou při hlasování v druhořadých volbách rozhodovat na základě faktorů působících v celostátní politice, rovněž strategie a taktika politických stran v průběhu volebních kampaní k druhořadým volbám bývá často ovlivňována děním v hlavní aréně.

Zřejmě nejvýznamnějším aspektem druhořadých voleb je skutečnost, že jejich výstupy přímo nerozhodují o změně vlády. To si uvědomují jak voliči, tak politické strany, které se voleb účastní, což se projevuje nižší volební účastí. V druhořadých volbách je tzv. „méně v sázce“ (*there is less at stake*) a voliči nepřikládají propadnutí hlasu takovou důležitost, z čehož by měly profitovat malé (neparlamentní) nebo nové politické strany, ohrožované v prvořadých volbách výší omezovací klauzule. Důsledkem toho, že voliči ve volbách do EP volí svou první preferenci, by mělo být rovněž vyšší procento neplatných hlasů nebo propad zisků vládních stran (srov. Reif a Schmitt 1980: 9–15).⁵ Vědomí druhořadosti se tudíž projevuje především následujícími rysy: a) nižší volební účastí; b) vyšším podílem hlasů odevzdaných neparlamentním stranám; c) nižším podílem hlasů odevzdaných vládním stranám (Reif a Schmitt 1980: 9–10; Marsh 1998: 592–595; Hix a Marsh 2007: 495–496).⁶

V pozdějším textu nicméně Reif (1997: 116–121) upozornil na několik nedostatků původního konceptu. Za nejzávažnější označil nedostatečné zdůraznění vlivu domácích faktorů na výsledky evropských voleb v dané zemi. Termín „druhořadé národní volby“ podle Reifa odkazuje na to, že volební kampaň i výsledky v druhořadých volbách jsou

⁵ Více k teorii a vývoji konceptu druhořadých voleb viz např. Šaradín (2008: 30–44), Havlík a Hoskovec (2009: 25–31), Strmiska et al. (2009: 32–40).

⁶ Reif a Schmitt (1980: 9–10) uvádí jako čtvrtý charakteristický rys druhořadých voleb vyšší podíl odevzdaných neplatných hlasů. Tento předpoklad byl nicméně mnoha výzkumy vyvrácen (Jogheevá a Havlík 2010: 113), a z tohoto důvodu se mu nevěnuje ani tento text.

více či méně ovlivněny politickou konstelací dominantní politické arény. Za druhý z vážných nedostatků Reif označil malou pozornost věnovanou povolební euforii po volbách prvního řádu a jejím důsledkům pro druhořadá volby. Pokud se totiž druhořadá volby konají těsně po národních volbách (v období povolební euforie), získávají vládní strany ještě více hlasů než ve volbách národních. Tato problematika je spojena s jedním z nejvýznamnějších rysů druhořadých voleb, jímž je názor, že v očích voličů mohou tyto volby sloužit jako nástroj, pomocí něhož lze vyjádřit (ne)spokojenost s vládní politikou. Z hlediska konceptu druhořadých voleb se předpokládá, že vládní strany jsou nejvíce ohroženy uprostřed svého funkčního období, zatímco s přibližujícím se termínem prvořadých voleb začíná podpora vládních stran znovu narůstat. Tuto problematiku se pokusil rozpracovat André Freire (2004), který rozdělil volební cyklus do tří cyklů: a) období do dvanácti měsíců od národních voleb – tzv. období líbánek; b) období mezi třináctým a šestatřicátým měsícem po prvořadých volbách; c) období od sedmatřicátého do osmačtyřicátého měsíce po hlavních volbách.⁷

Cílem tohoto textu tudíž je ověřit hypotézy spojené se třemi nejvýznamnějšími charakteristikami druhořadých voleb: nižší volební účastí, vyšším podílem hlasů odevzdaných mimoparlamentním stranám a nižším podílem hlasů odevzdaných vládním stranám. Jako hlavní nástroj výzkumu budou využity interpretační indexy, vycházející ze schémat, jejichž základem je pomyslné vztažení volebních zisků k předchozím volebním soutěžím: index volební účasti (IVU) a index úspěšnosti (IU) (srov. Eibl et al. 2009: 10–11). IVU ukazuje, kolik voličů z celkového možného počtu se k volbám dostavilo ve srovnání s prvořadými volbami, vyjádřeno jako počet voličů ve volbách do EP vůči počtu voličů v předcházejících volbách do národního parlamentu. IU vyjadřuje schopnost kandidátní listiny opakovaně oslovovat voliče. Stejně jako v předešlém případě index získáme tak, že vydělíme počet hlasů odevzdaný konkrétní kandidátní listině ve volbách do EP počtem hlasů v předcházejících prvořadých volbách. Index zobrazuje možné limity a rezervy volební podpory, vycházející z nominálního počtu odevzdaných hlasů. Vztažením k předešlým volbám index umožňuje sledovat schopnost stran opakovaně mobilizovat vlastní voliče.

⁷ Zatímco v otázce působení prostředního cyklu panuje výrazná shoda (zvláště u evropských voleb konaných v polovině funkčního období vlády), u dalších dvou cyklů se různí autoři ve svém hodnocení rozcházejí. V případě prvního cyklu část autorů tvrdí, že obliba vládních stran nemusí ihned klesnout, ale snižuje se až v dalších etapách, zatímco druhá skupina autorů uvádí, že vzhledem k blízké době od prvořadých voleb nemohou mít druhořadá volby žádné důsledky pro vládu a voliči mají sklon upřednostňovat „upřímné hlasování“ (*sincere votes*), což snižuje zisky největších vládních i opozičních stran na úkor menších subjektů. Podobně neexistuje shoda o směru vývoje podpory vládních stran ani v případě posledního cyklu (srov. Freire 2004: 72–73; Ferrara a Weishaupt 2004: 298–299).

3. Celkové výsledky voleb do EP a Sejmu v letech 2001 až 2015

Před vlastní analýzou polských voleb do EP z pohledu teorie druhořadých voleb se pokusíme stručně přiblížit výsledky dvou dosud uskutečněných evropských voleb ve srovnání s národními volbami, včetně změn ve stranickém systému, které mohou mít svůj dopad i v druhořadých volbách.

Přestože byl polský stranický systém charakteristický značnými proměnami již v 90. letech 20. století, výsledky voleb do Sejmu v roce 2001 byly v Polsku přelomové, protože vedly k poměrně zásadním změnám ve struktuře Sejmu. Volby vyhrála koalice opozičního Svazu demokratické levice (*Sojusz Lewicy Demokratycznej*, SLD) a Unie práce (*Unia Pracy*, UP), kterou SLD vytvořil s úmyslem získat absolutní většinu mandátů a vytvořit jednobarevnou levicovou vládu. Naproti tomu zastoupení v Sejmu ztratily dosud vládní pravicové subjekty – Volební akce Solidarita (*Akcja Wyborcza Solidarność*, AWS), resp. její nástupce Volební akce Solidarita pravice (*Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy*, AWSP), i její bývalý koaliční partner Unie svobody (*Unia Wolności*, UW). Mimo koalice SLD-UP obhájila zastoupení v Sejmu Polská lidová strana (*Polskie Stronictwo Ludowe*, PSL), ale nově zastoupení získaly čtyři subjekty, z nichž tři – Občanská platforma (*Platforma Obywatelska*, PO), Právo a spravedlnost (*Prawo i Sprawiedliwość*, PiS) a Liga polských rodin (*Liga Polskich Rodzin*, LPR) – vznikly v důsledku štěpení v AWS (PO rovněž díky sporům v UW), zatímco Sebeobrana Polské republiky (*Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej*, S) vznikla již v roce 1992, ale parlamentní zastoupení získala poprvé.⁸

Po volbách 2001 vznikla koaliční vláda SLD-UP a PSL, ale v důsledku odchodu lidovců z vlády v březnu 2003 se první evropské volby uskutečnily pod vedením, v důsledku mnoha skandálů, extrémně nepopulární menšinové vlády SLD-UP, kterou v březnu 2004 dále oslabil odchod 33 poslanců, kteří pod vedením maršálka Sejmu Marka Borowského založili Sociální demokracii Polska (*Socjaldemokracji Polskiej*, SDPL), která mělo být novou alternativou pro levicové voliče znechucené aférami SLD (Szczurbiak 2004: 2).

Předvolební kampaň před evropskými volbami tudíž reflektovali především situaci v prvořadě aréně, přičemž evropská témata hrála v kampani zcela minimální roli, obdobně jako ve volbách do Sejmu před třemi lety. Hlavní strany, stejně jako média, současně kampani věnovala pouze velmi málo pozornosti a pozornost tak byla soustředěna, zejména na vládní krizi a možnost vypsání předčasných voleb (srov. Szczurbiak 2004: 2–7).

Výsledky prvních evropských voleb, jež se konaly 13. června 2004, potvrdily většinu z předpokladů teorie druhořadých voleb. Volební účast dosáhla pouhých 20,87

⁸ Srov. Antoszewski, Herbut a Sroka (2003: 105–151), Parma (2004), Kubát (2001: 126–137).

% (druhá nejnižší v celé unii) a vítězem se stala opoziční PO, která se ziskem 24,10 % hlasů téměř zdvojnásobila svůj zisk z národních voleb v roce 2001. Další tři místa za PO obsadily další nové opoziční strany z roku 2001 (LPR, S, PiS) a až pátá skončila koalice SLD-UP, která získala necelých 10 % hlasů oproti 41,01 % ve volbách do Sejmu 2001. Mírně ztratila i do roku 2003 vládní PSL, ale dalším dokladem potvrzujícím druhořadost evropských voleb byl úspěch dvou neparlamentních subjektů. Zastoupení v EP získala poměrně překvapivě UW, která propadla ve volbách do Sejmu 2001,⁹ a posledním ze subjektů, který uspěl, byla SDPL, jíž se ovšem nepodařilo převzít postavení SLD jako hlavní alternativy pro levicové voliče, když pouze těsně překročila 5 % hlasů nutných pro zisk zastoupení v EP (srov. Szczerbiak 2004).

Řádné parlamentní volby se nakonec uskutečnily 25. září 2005, tedy pouze patnáct měsíců po volbách do EP. Výsledek národních voleb přitom částečně napodobil výsledek eurovoleb, došlo pouze k přeskupení síly jednotlivých stran. Vítězi voleb se staly opoziční PiS a PO (každá s podporou přibližně čtvrtiny elektorátu), následovány, se značným odstupem, Sebeobranou. Až na čtvrtém místě se umístil vládní SDL (kandidující samostatně bez UP), který sice získal o dvě procenta více hlasů než v evropských volbách, ale oproti volbám do Sejmu 2001 ztratil téměř 30 % hlasů. Zastoupení si udržely i LPR a PSL, ale na straně druhé volby ukázaly, že SDPL nedokázala ztělesnit pro levicové voliče alternativu k SLD a obhájit zisk z evropských voleb.¹⁰ Podobně volby v roce 2005 ukázaly, že náhlý vzestup UW v roce 2004 byl pouze přechodnou záležitostí. Důležitost voleb do Sejmu v roce 2005 nicméně spočívala v tom, že tyto volby představují přelom, od něhož lze definitivně datovat soupeření mezi liberálněkonzervativní PO a sociálněkonzervativní PiS jako zcela určující (ale současně deformující) pro podobu polské politiky (Mlejnek 2009: 147).

Menšinovou vládu po volbách vytvořilo PiS, podporované S a LPR. Oba subjekty následně vstoupily do vlády, nicméně z důvodů vnitřních sporů byly na 21. října 2007 vypsány předčasné volby. Jejich výsledky přitom byly přelomové, protože zastoupení v Sejmu ztratily po sedmi letech euroskeptické LPR i S a jedinou euroskeptickou parlamentní stranou zůstalo PiS, které ale bylo poraženo PO (41,51 % hlasů oproti 32,11 % PiS) (srov. Szczerbiak 2007; Gwiazda 2008).¹¹ Byly to přitom právě volby do Sejmu

⁹ Ve většině předvolebních průzkumů se podpora UW pohybovala pod 5% omezovací klauzulí (Szczerbiak 2004: 9).

¹⁰ Zastoupení v Sejmu mají dlouhodobě i zástupci Německé menšiny (*Mniejszość Niemiecka*, MN), na které se nevztahuje omezovací klauzule a jejichž zisky se pohybují pod hranicí 0,5 % hlasů. Zastoupení tohoto subjektu je ale pouze velmi omezené, a z tohoto důvodu se mu v textu detailněji nevěnujeme.

¹¹ Např. Szczerbiak nejprve klasifikoval S a LPR do kategorie tvrdého euroskepticismu a PiS a PSL do kategorie měkkého euroskepticismu, nicméně v závěru svého textu svůj názor zcela přehodnotil a zpochybnil možnost klasifikovat jako euroskeptickou nejen PSL, ale i PiS a dokonce i S (srov. Szczerbiak

2007, v nichž téma EU a obecně zahraniční politiky sehrála větší roli než v minulých volbách, protože určujícím a důležitým tématem voleb se stal postoj voličů (podpora nebo odmítnutí) vůči kontroverzní a polarizující vládě PiS, jež se pokusila přeorientovat polskou zahraniční politiku, která podle názoru strany byla po roce 1989 příliš smířlivá a nedostatečně rázná v prosazování polských národních zájmů (Szczerbiak 2007: 7; Szczerbiak 2009: 2). PO po volbách vytvořila vládní koalici s PSL a mimo těchto stran se již do Sejmu dostali pouze zástupci koalice Levice a demokraté (*Lewica i Demokraci, LiD*), kterou vytvořili SLD, SDPL, UP a na UW navazující Demokratická strana (*Partia Demokratyczna, PD*) s cílem nabídnout středovým a levicovým voličům alternativu vůči PO a PiS. Tento cíl se ale koalici LiD nepodařilo naplnit, protože výsledných 13,15 % hlasů bylo pouze o necelá dvě procenta hlasů více než při samostatné kandidatuře SLD v roce 2005; již na jaře 2008 ale LiD ukončila svou činnost s ohledem na ideologické spory a zklamání, zejména SLD, z neúspěchu koaličního projektu.¹²

Druhé polské eurovolby se konaly v červnu 2009, tedy téměř zcela uprostřed volebního období Sejmu, tedy v době, kdy by dle teoretických předpokladů měly být vládní strany nejvíce postiženy úbytkem voličů. Stejně jako v minulých volbách i předvolební kampaň do evropských voleb v roce 2009 byla zaměřena převážně na domácí témata. Na druhé straně již evropská témata zcela neabsentovala, zejména jako důležitá subtémata politických programů. Nicméně odlišné vize evropské integrace se snažili voličům nabídnout pouze malé radikální euroskeptické strany,¹³ zatímco parlamentní strany používaly „Evropu“ jako tzv. valenční téma, v rámci něhož soutěžily, kdo bude v unii nejlépe reprezentovat polské národní zájmy (Szczerbiak 2009: 6–8).

Výsledek druhých evropských voleb v Polsku pak zcela popřel většinu předpokladů teorie druhořadých voleb, s výjimkou nižší volební účasti. Jednoznačným vítězem se s 44,43 % hlasů stala vládní PO, před opoziční PiS, které za vítězem zaostalo o více než 17 % hlasů. Výsledky voleb tak do velké míry refletovaly předvolební průzkumy a odrážely situaci v prvořadě aréně. Zastoupení v EP získaly i zbývající parlamentní strany: koalice SLD-UP a PSL, jejichž zisky se, podobně jako u PO a PiS, příliš nelišily od hodnot dosažených ve volbách do Sejmu 2007. Oproti prvním evropským volbám pak zcela propadly všechny neparlamentní i radikální strany, což naznačilo

2008: 225–241). Naproti tomu Palovský označuje jako tvrdě euroskeptickou stranu pouze LPR (srov. Palovský 2006: 49–60).

¹² Z 53 mandátů koalice získala SLD 37 mandátů (oproti 55 mandátům při samostatné kandidatuře v roce 2005), SDPL 10 a PD jeden mandát. Zbývajících pět mandátů získali nezávislí kandidáti na kandidátce LiD (tři nominovaní SLD a dva PD).

¹³ Pravice Polské republiky (*Prawica Rzeczypospolitej, PR*) – konzervativně-katolický odštěpek od PiS vedený bývalým maršálkem Sejmu a místopředsedou PiS Markem Jurkem, Sebeobrana, polská pobočka celoevropského hnutí Libertas (hnutí v kampani veřejně podpořil i bývalý polský prezident a historický první líder Solidarity Lech Wałęsa), na jehož kandidátce byli i členové LPR, či Unie reálné politiky (*Unia Polityki Realnej, UPR*).

malou poptávku po tvrdě euroskeptických subjektech ze strany polských voličů (srov. Szczerbiak 2009: 8–12).

Tabulka č. 1. Výsledky voleb do Sejmu 2001–2015 (počet hlasů / % hlasů)

	2001		2005		2007		2011		2015	
PO	1 651 099	12,68	2 849 259	24,14	6 701 010	41,51	5 629 773	39,18	3 661 474	24,09
PiS	1 236 787	9,50	3 185 714	26,99	5 183 477	32,11	4 295 016	29,89	5 711 687	37,58
SLD*	5 342 519	41,04	1 335 257	11,31	2 122 981	13,15	1 184 303	8,24	1 147 102	7,55
PSL	1 168 659	8,98	821 656	6,96	1 437 638	8,91	1 201 628	8,36	779 875	5,13
RP	-	-	-	-	-	-	1 439 490	10,02	-	-
Kukiz 15	-	-	-	-	-	-	-	-	1 339 094	8,81
NRP	-	-	-	-	-	-	-	-	1 155 370	7,60
S**	1 327 624	10,20	1 347 355	11,41	247 335	1,53	9733	0,07	4266	0,03
LPR	1 025 148	7,87	940 762	7,97	209 171	1,30	-	-	-	-
MN	47 230	0,36	34 469	0,29	32 462	0,20	28 014	0,19	27 530	0,18
Ostatní	1 218 863	9,37	1 290 204	10,93	208 128	1,29	581 546	4,05	1 374 273	9,03
Celkem	13 017 929	100,0	11 804 676	100,0	16 142 202	100,0	14 369 503	100,0	15 200 671	100,0

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza.

Poznámka: *: V roce 2001 kandidátka SLD-UP, v roce 2007 kandidátka LiD, v roce 2015 koalice Sjednocená levice (viz níže); **: v roce 2011 kandidátka Náš dům Polsko – Sebeobrana Andrzeje Leppera (*Nasz Dom Polska – Samoobrona Andrzeja Leppera*, NDP-SAL).

Podobné konstatování přitom platilo i pro volby do Sejmu, které se uskutečnily 9. října 2011. Přestože se parlamentní volby konaly v době polského předsednictví EU, nemohla vládní PO této příležitosti plně využít, protože bylo Polsko, s ohledem na finanční krizi eurozóny, jako nečlen eurozóny vyloučeno z mnoha klíčových jednání. I volby do Sejmu 2011 tak byly založeny především na domácích tématech a EU představovala opět pouze valenční téma, kde PO a PiS soutěžily o vyšší kompetenci v obhajování polských zájmů v Bruselu (srov. Szczerbiak 2011: 5–7). Výrazným rysem voleb byla rovněž volební marginalizace (resp. téměř totální absence) stran s nepřátelskými, nebo extrémně kritickými postoji k evropské integraci. Jedinými výjimkami byly kandidátní listina Právice (*Prawica*) tvořená PR, na jejíž kandidátce se objevili rovněž členové LPR a členové dalších malých konzervativně-katolických subjektů, a Nová pravice – Janusz Korwin-Mikke (*Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke*, NP-JKM), které ovšem ve volbách zcela propadly (srov. Szczerbiak 2011: 11).

Výsledek voleb pak byl velmi podobný výsledkům předchozích dvou voleb a potvrdil dominanci vlivu střetu mezi liberálněkonzervativní PO a sociálněkonzervativní PiS jako zcela určující pro polskou politiku. Vítězství obhájila PO před PiS, přičemž zisky obou stran, stejně jako PSL, se velmi blížily těm v předchozích volbách. Největší prohrou ale byly volby pro SLD, který se stal nejmenší parlamentní stranou a dosáhl nejnižšího zisku v historii a jeho výsledek potvrdil pokračující a setrvalý úpadek strany. Ten přitom podle některých autorů vytvořil volný prostor na straně poptávky ze strany levicových

voličů, čehož využilo Palikotovo hnutí (*Ruch Palikota*, RP), které se stalo první novou stranou, jíž se podařilo od voleb 2001 proniknout do parlamentu. Na druhé straně úspěch RP nebyl založen pouze na mobilizaci bývalých voličů SLD, ale i PO a velké části nevoličů z roku 2007 (srov. Gałązka a Waszak 2013: 210–211; Kubát 2012: 38, 41–43; Tworzecki 2012).

Tabulka č. 2. Výsledky voleb do EP v Polsku 2004–2014 (počet hlasů / % hlasů)

	2004		2009		2014	
PO	1 467 775	24,10	3 271 852	44,43	2 271 215	32,13
PiS	771 858	12,67	2 017 607	27,40	2 246 870	31,78
SLD-UP	569 311	9,35	908 765	12,34	667 319	9,44
PSL	386 340	6,34	516 146	7,01	480 846	6,80
LPR*	969 689	15,92	1537	0,02	-	-
S	656 782	10,78	107 185	1,46	2 729	0,04
UW**	446 549	7,33	179 602	2,44	-	-
SDPL**	324 707	5,33			-	-
NP-JKK***	113 675	1,87	81 146	1,10	505 586	7,15
Ostatní	384 845	6,32	280 923	3,81	872 439	12,34
Celkem	6 091 531	100,00	7 364 763	100,00	7 069 485	100,00

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza.

Poznámka: *: V roce 2009 kandidátka koalice Kupředu Polsko – Piast (*Naprzód Polsko – Piast*); **: v roce 2004 kandidátka koalice Dohoda pro budoucnost – Středolevice (*Porozumienie dla Przyszłości – CentroLewica*) tvořené PD, SDPL a Zelenými 2004 (*Zieloni 2004*); ***: v letech 2004 a 2009 výsledky UPR.

Konečně 25. května 2014 se v Polsku uskutečnily třetí volby do EP. Volbám dominovalo téma krize na Ukrajině a zejména otázky bezpečnosti (vojenská a vnější bezpečnost) a energetické bezpečnosti (srov. Cześniak a Kotnarowski 2014: 224–225). Volby se konaly na konci volebního cyklu a přinesly vítězství vládní PO (přes jistou ztrátu oproti volbám do Sejmu 2011) před opoziční PiS. Třetí se umístil SLD, kandidující v EP tradičně v koalici s UP, ale výsledek strany přinesl pouze mírný nárůst oproti parlamentním volbám v roce 2011. Podobně ztráta vládní PSL byla pouze malá a odrážela spíše obecně nižší míru podporu lidovců v evropských volbách. Ochotu polských voličů hlasovat pro neparlamentní strany, která se po delší době znovu objevila ve volbách do Sejmu 2011, ale potvrdily i volby evropské. Čtvrtou nejsilnější polskou stranou se stala NP-JKK, která obdržela 7,15 % hlasů a čtyři mandáty v EP a ve srovnání s volbami do Sejmu tedy navýšila svůj zisk o více než šest procent.¹⁴

Výraznou proměnu polského stranického systému ale přinesly dosud poslední volby do Sejmu v říjnu 2015. Na jedné straně zůstala zachována bipolarita stranické soutěže ztělesňovaná soubojem mezi PiS a PO, přestože osm let vládnoucí PO odešla

¹⁴ Po volbách do EP 2014 bylo možné z relevantních stran klasifikovat PiS i nadále do kategorie měkkého euroskepticismu, zatímco KNP-JKM do kategorie tvrdého.

z voleb výrazně oslabena, když obdržela „pouhých“ 24,09 % hlasů (oproti 39,18 % z roku 2011), zatímco vítěz voleb PiS navýšil svou podporu na 37,58 % (z 29,89 % v roce 2011) a s tímto ziskem dokázal získat nadpoloviční většinu mandátů v Sejmu (235 ze 460). Z dalších „tradičních“ stran si parlamentní zastoupení těsně udržela i PSL, která získala 5,13 % hlasů (oproti 8,36 % z roku 2011), ale důležitým mezníkem byl zejména propad SLD kandidující v koalici Sjednocená levice (*Zjednoczona Lewica*), jejímiž hlavními součástmi byly právě SLD a Tvé hnutí (*Twój Ruch*, TR); přejmenovaný parlamentní „nováček“ RP z voleb v roce 2011.¹⁵

Sjednocená levice obdržela 7,55 % hlasů a díky 8% omezovací klauzuli pro koalice tak v novém Sejmu nebude po volbách 2015 (poprvé od polského přechodu k demokracii) zastoupena žádná levicová strana. Naproti tomu do parlamentu vstoupily dva zcela nové subjekty. Třetí nejsilnější polskou stranou se stalo hnutí Kukiz'15 (8,81 % hlasů) bývalého rockera Pawła Kukize, který v polských prezidentských volbách v květnu 2015 obsadil (jako nezávislý kandidát) třetí místo hned za kandidáty PiS a PO se ziskem 20,80 % hlasů. Poslední stranou v Sejmu se pak stal další parlamentní „nováček“ liberální strana Moderní (*Nowoczesna*), která obdržela 7,60 % hlasů. Pětiprocentní klauzuli naopak nepřekonal Koalice obnovy republiky, svobody a naděje (*KORWiN: Koalicja Odnowy Rzeczypospolitej Wolność i Nadziej*, KORWiN), disponující zastoupením v EP, která se ziskem 4,76 % hlasů těsně nepřekonal 5% klauzuli a podobně skončila i krajně levicová strana Společně (*Razem*), jež obdržela 3,62 % hlasů.¹⁶

Tabulka č. 3. Výsledky voleb do EP v Polsku 2004–2014 (rozdělení mandátů)

	PO	PiS	SLD-UP	PSL	LPR	S	UW	SDPL	NP	Celkem
2004	15	7	5	4	10	6	4	3	-	54
2009	25	15	7	3	-	-	-	-	-	50
2014	19	19	5	4	-	-	-	-	4	51

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza.

¹⁵ Na kandidátce Sjednocené levce byli dále zástupci UP a dalších menších levicových stran: Polské socialistické strany (*Polska Partia Socjalistyczna*, PPS) a Strany zelených (*Partia Zieloni*, PZ).

¹⁶ KORWiN založil po svém odchodu z NP-JKK bývalý předseda strany a europoslanec Janusz Korwin-Mikke (22. ledna 2015), poté co byl s ohledem na své kontroverzní výroky na počátku roku 2015 zbaven předsednického postu v NP-JKK a následně stranu opustil.

4. Analýza polských voleb do EP z hlediska teorie voleb druhého řádu

4.1. Volební účast

Výrazně nižší míra volební účasti ve volbách do EP je považována za jeden ze základních charakteristických rysů druhořadých voleb. V případě Polska se téměř všechny druhy voleb, s výjimkou voleb prezidentských, vyznačují tradičně nízkou účastí (srov. Gwiazda 2009; Gwiazda 2016), přičemž participace občanů v eurovolbách je dlouhodobě nejnižší. Data o volební účasti přitom ukazují, že rozdíl ve volební účasti mezi evropskými a národními volbami je konstantní. Jedinou výjimkou byla dvojice voleb v letech 2007 a 2009, kdy se rozdíl ve volební účast přiblížil k 30 %, což nicméně bylo značným dáno nárůstem účasti ve volbách do Sejmu. Uvedené závěry dobře ilustruje index volební účasti, zobrazující možný poměr všech voličů. Jeho výše se ve volbách 2001–2014 stabilně držela na hodnotách mezi 0,46–0,48, což ukazuje, že se evropských voleb dlouhodobě účastní pouze necelá polovina voličů, kteří svůj hlas odevzdali i v předcházejících volbách do Sejmu.

Tabulka č. 4. Index volební účasti ve volbách do Sejmu a EP 2001–2014

	Sejm 2001	EP 2004	IVU / Rozdíl (%)
Počet voličů	13 591 681	6 265 062	0,46
Volební účast (%)	46,29	20,87	-25,42
	Sejm 2007	EP 2009	IVU / Rozdíl (%)
Počet voličů	16 495 045	7 505 261	0,46
Volební účast (%)	53,88	24,53	-29,35
	Sejm 2011	EP 2014	IVU / Rozdíl (%)
Počet voličů	15 076 705	7 301 650	0,48
Volební účast (%)	48,92	23,83	-25,09

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza, vlastní výpočet.

4.2. Propadlé hlasy a zisky neparlamentních stran

Dalším z teoretických předpokladů Reifova a Schmittova konceptu je očekávání odlišného přístupu k hlasování ze strany voličů. Ten by se měl projevit vyšším podílem propadlých hlasů, protože voliči mají nižší tendenci využívat v druhořadých volbách strategického hlasování, jehož hlavním motivem v prvořadých volbách je obava z propadnutí hlasu pro stranu, která nepřekročí omezovací klauzuli a nebude mít možnost podílet se na vládě. Naproti tomu v druhořadých volbách je tzv. „méně v sázce“ a voliči nepřikládají propadnutí hlasu takovou důležitost, z čehož by měly profitovat malé (neparlamentní) nebo nové politické strany, ohrožované v prvořadých volbách omezovací klauzulí.

Z hlediska podílu propadlých hlasů můžeme pozorovat výrazné proměny tohoto indikátoru. Mezi první dvojicí sledovaných voleb dosáhl rozdíl propadlých hlasů mezi volbami do EP a Sejmu 1,19 % v neprospěch voleb do Sejmu, což bylo dáno výraznou proměnou stran zastoupených v Sejmu po volbách 2001. V následujících letech došlo k částečné stabilizaci podoby polského stranického systému, což se projevilo v menším počtu propadlých hlasů v parlamentních volbách a současně nárůstem hodnot tohoto indikátoru mezi národními a evropskými volbami, protože ochota voličů hlasovat pro menší subjekty v evropských volbách měla tendenci narůstat, výrazně zejména v roce 2014, kdy v evropských volbách propadlo 12,70 % hlasů. Současně je ale nutné upozornit na fakt, že počet propadlých hlasů ve volbách do Sejmu v roce 2005, kdy teprve docházelo ke stabilizaci stranického systému, byl 10,93 %. To znamená, že rozdíl mezi počtem propadlých hlasů mezi národními a evropskými volbami dosáhl 2,11 % (v neprospěch voleb do Sejmu).

Tabulka č. 5. Podíl propadlých hlasů ve volbách do Sejmu a EP 2001–2014 (v %)

Sejm 2001	EP 2005	Rozdíl 2001 / 2005
9,37	8,18	1,19
Sejm 2007	EP 2009	Rozdíl 2007 / 2009
4,12	8,82	-4,70
Sejm 2011	EP 2014	Rozdíl 2011 / 2014
4,50	12,70	-8,20

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza, vlastní výpočet.

Důležitým indikátorem druhořadosti voleb, ale není jen podíl propadlých hlasů, ale rovněž úspěšnost neparlamentních subjektů. I hodnoty tohoto indikátoru nicméně jsou v Polsku částečně „deformovány“ proměnami stranického systému. To je zřejmé zejména při pohledu na výsledky voleb do Sejmu v roce 2001, kdy neparlamentní strany obdržely 40,92 % hlasů. Výslední hodnoty indikující rozdíly v úspěšnosti neparlamentních subjektů v prvo- a druhořadých volbách tak je třeba hodnotit právě s ohledem na proměny aktérů zastoupených v prvořadě aréně, které jsou pro postkomunistické země, Polsko nevyjímaje, velmi charakteristické.

Přestože tak ve volbách do EP 2004 získaly neparlamentní strany 20,84 % hlasů, ve volbách do Sejmu 2001 to bylo jednou tolik. Podobně ve volbách do Sejmu 2005 získaly neparlamentní subjekty 10,93 % hlasů, tedy o 2,11 % více hlasů než v evropských volbách v roce 2009. Zisky neparlamentních stran tak byly v evropských volbách vyšší pouze v období, kdy se sestava parlamentních stran stabilizovala i na národní úrovni, zatímco v situaci, kdy došlo k proměně stran se zastoupením v Sejmu, našla tato proměna následně svůj odraz i v úspěšnosti neparlamentních stran ve volbách evropských. To lze demonstrovat např. na vývoji od roku 2007. Poté, co v roce

2007 ztratily zastoupení S a LPR narostl rozdíl v úspěšnosti neparlamentních stran v evropských volbách na 7,53 %. Následný vstup RP do Sejmu znamenal, že v národních volbách odevzdalo svůj hlas neparlamentním subjektům 14,14 % voličů a i přes rekordní ochotu polských voličů hlasovat pro neparlamentní strany ve volbách do EP 2014 (16,27 %), klesl rozdíl mezi oběma typy volbami na 2,13 %. Konečně i volební „zemětřesení“ z roku 2015 vyústilo v to, že počet hlasů pro neparlamentní strany byl vyšší v národních volbách 2015 než ve volbách do EP 2014.

Tabulka č. 6. Hlasy neparlamentních stran ve volbách do Sejmu a EP 2001–2015 (v %)

Sejm 2001	EP 2004	Sejm 2005	Rozdíl EP 2004 / Sejm 2001	Rozdíl EP 2004 / Sejm 2005
40,92	20,84	10,93	-20,08	9,91
Sejm 2007	EP 2009	Sejm 2011	Rozdíl EP 2009 / Sejm 2007	Rozdíl EP 2009 / Sejm 2011
1,29	8,82	14,14	7,53	-5,32
Sejm 2011	EP 2014	Sejm 2015	Rozdíl EP 2014 / Sejm 2011	Rozdíl EP 2014 / Sejm 2015
14,14	16,27	25,65	2,13	-9,38

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza, vlastní výpočet.

Podobně pokud se podíváme nejen na celkový počet hlasů neparlamentních subjektů, ale i na jejich schopnost získat zastoupení vidíme, že úspěch neparlamentních subjektů v EP není v Polsku zcela zaručen. V roce uspěly UW – tj. parlamentní a vládní strana z let 1997–2001, resp. 1997–2000, a SDPL – tj. subjekt založený odchodem části poslanců od SLD. Prvním „čistě“ neparlamentním subjektem, který uspěl v evropských volbách tak byl až KNP-JKK v roce 2014. Uvedená konstatování spojená s analýzou propadlých hlasů a úspěšnosti neparlamentních subjektů tak ukazují, že tendence rezignovat na strategické hlasování, která by teoreticky měla nahrávat novým stranám, není v Polsku automatická a je do velké míry spojená s aktuální podobou a vývojem situace v prvořadě aréně.

4.3. Nižší podíl hlasů vládních stran

Posledním z významných rysů druhořadých voleb, který nás zajímá, je předpoklad, že v očích voličů mohou tyto volby sloužit jako nástroj, pomocí něhož lze vyjádřit (ne)spokojenost s vládní politikou, přičemž voliči by hypoteticky měli hlasovat odlišně s ohledem na volební cyklus. Pokud uvedené předpoklady aplikujeme na polský případ, vidíme, že v případě prvních evropských voleb, které se konaly v červnu 2004, tj. 15 měsíců před národními volbami, tedy na rozhraní prostředního a závěrečného cyklu, se z hlediska volebních cyklů potvrdil spíše názor autorů, kteří tento cyklus označují za indikátor veřejného mínění na činnost vlády. To může výrazně snižovat zisky vládních

stran a navyšovat protestní hlasování s blížícím se datem voleb a tak de facto do velké míry odrážet aktuální stranické preference před blížícími se národními volbami (srov. Oppenhuis, van der Eijk a Franklin 1996: 287–305; van der Eijk, Franklin a Marsh 1996: 149–166; van der Eijk, Franklin a Oppenhuis 1996: 322–365).

To dobře demonstruje právě index úspěšnosti, jehož hodnoty potvrzují, že největší ztráty v evropských volbách zaznamenaly vládní strany. Ve volbách do EP 2004 dokázal SLD oslovit pouze přibližně desetinu a PSL třetinu voličů z národních voleb, což je zejména v případě SLD výrazný propad i poté, pokud zohledníme přibližně poloviční volební účast. Naopak neúspěšnějšími stranami byly opoziční LPR a PO, které dokázaly i v situaci nízké účasti oslovit téměř stejný počet voličů jako ve volbách do Sejmu 2001. Podobné konstatování pak platilo, pouze v o něco menší míře, i pro PiS a S jako zbývající opoziční strany.

Zatímco tedy výsledky prvních voleb do EP v Polsku potvrdily předpoklady spojené s teorií druhořadých voleb a vládně-opozičním potenciálem politických stran, druhé evropské volby, které se konaly 7. června 2009, tedy téměř 20 měsíců od voleb do Sejmu z 21. října 2007 (tedy uprostřed prostředního cyklu, kdy by měly vládní strany ztrácet a naopak opoziční strany posilovat), předpoklady teorie zcela vyvrátily. Jednoznačným vítězem se stala PO jako hlavní vládní strana. PO dokázala jako jediná z parlamentních stran navýšit relativní podporu a i hodnoty indexu úspěšnosti potvrzují, že PO oslovila nejvíce voličů z předchozích voleb. Naproti tomu nejvíc ztratil nejsilnější opoziční subjekt PiS, ale ani SLD jako druhý z opozičních subjektů nedokázal využít svého opozičního postavení k regeneraci své podpory. I druhé volby pak potvrdily, že elektorát venkovské PSL má tendenci evropské volby spíše opomíjet.

Tabulka č. 7. Index úspěšnosti ve volbách do Sejmu a Evropského parlamentu v Polsku 2001–2014

	PO	PiS	SLD	PSL	S	LPR	NP-JKM
Počet hlasů (S 2001)	1 651 099	1 236 787	5 342 519	1 168 659	1 327 624	1 025 148	-
Počet hlasů (EP 2004)	1 467 775	771 858	569 311	386 340	656 782	969 689	-
IU (EP 2004 / S 2001)	0,89	0,62	0,11	0,33	0,49	0,95	-
Rozdíl hlasů EP 2004 / S 2001 (v %)	11,42	3,17	-31,69	-2,64	5,72	2,91	-
Počet hlasů (S 2007)	6 701 010	5 183 477	2 122 981	1 437 638	247 335	209 171	-
Počet hlasů (EP 2009)	3 271 852	2 017 607	908 765	516 146	107 185	1537	-
IU (EP 2009 / S 2007)	0,49	0,39	0,43	0,36	0,43	0,01	-
Rozdíl hlasů EP 2009 / S 2007 (v %)	2,92	-4,71	-0,81	-1,90	-1,51	0,16	-
Počet hlasů (S 2011)	5 629 773	4 295 016	1 184 303	1 201 628	9 733	-	151 837
Počet hlasů (EP 2014)	2 271 215	2 246 870	667 319	480 846	2 729	-	505 586
IU (EP 2014 / S 2011)	0,40	0,52	0,56	0,40	0,28	-	3,33
Rozdíl hlasů EP 2014 / S 2011 (v %)	-7,05	1,89	1,20	-1,56	-0,07	-	6,09

Zdroj: Państwowa Komisja Wyborcza, vlastní výpočet.

Prozatím poslední evropské se uskutečnily 25. května 2014, tedy s blížícím se koncem volebního cyklu. Tato situace tudíž poněkud ztěžuje hodnocení, protože bez dokončení volebního cyklu národních voleb nelze zcela adekvátně zhodnotit jejich výstupy. Pokud se ovšem pokusíme zhodnotit dostupné výsledky lze konstatovat, že ani poslední evropské volby zcela neodpovídají teoretickým očekáváním. Na druhé straně můžeme konstatovat, že z hlediska působení volebního cyklu volební výsledky naznačují, podobně jako v roce 2004, že druhořadé volby lze v tomto období považovat za jakýsi test aktuálních preferencí vládních stran se současným nárůstem protestních hlasů. To se ukazuje na tom, že přestože se PO podařilo obhájit volební vítězství, zaznamenala strana nejvyšší ztráty ze všech parlamentních stran. PO ztratila ve srovnání s volbami do Sejmu 2011 7,05 % hlasů a index úspěšnosti dokládá, že PO oslovila pouze 40 % voličů z předchozích národních voleb, tedy podobně jako tradičně v evropských volbách slabší PSL. Nárůst, i když ne výrazný naopak vidíme u opozičních stran (SLD a PiS). Fakt, že evropské volby v roce 2014 naznačily aktuální rozložení preferencí voličů, pak potvrdily následující volby do Sejmu v roce 2015, v nichž zvítězilo opoziční PiS a vládní PO dále oslabila.

5. Závěr

Cílem předkládaného textu bylo analyzovat polské volby do EP z hlediska teorie druhořadých voleb, konkrétně tři nejvýznačnější charakteristiky voleb druhého řádu: nižší volební účast, vyšší podíl hlasů odevzdaný neparlamentním stranám, nižší podíl hlasů odevzdaný vládním stranám. Zcela jednoznačně lze i v Polsku potvrdit předpoklad očekávající v druhořadých volbách nižší volební účast. Ve všech dosud uskutečněných volbách do EP byla zaznamenána v průměru nižší volební účast než volbách do Sejmu. Rozdíl ve volební účasti v evropských volbách a jim předcházejících národních volbách byl ve všech případech výrazný a Polsko tudíž v tomto rysu zcela naplňuje teoretické předpoklady spjaté s teorií voleb druhého řádu.

S výjimkou prvních evropských voleb v roce 2004 bylo potvrzeno rovněž očekávání vyššího podílu propadlých hlasů. Zatímco ve volbách do Sejmu 2007 a 2009 propadlo 4,12 %, resp. 4,50 % hlasů, ve volbách do EP 2009 a 2014 se jednalo o 8,82 %, resp. 12,70 % hlasů. Výrazná proměna stranického systému po volbách do Sejmu v roce 2015 ale ovlivnila i tento indikátor, když ve volbách do Sejmu propadlo v tomto roce celkem 16,61 % hlasů, což naznačuje, že tento indikátor je v prostoru postkomunistické střední a východní Evropy z velké míry determinován stabilitou a institucionalizací stranického systému, která může zcela zastínit prvo-, či druhořadost voleb. To ostatně potvrzuje i pohled na zisky neparlamentních subjektů, které by měly být vyšší v evropských volbách, v důsledku tendence voličů rezignovat na strategické hlasování. V případě Polska ale vidíme, že tento předpoklad rozhodně není automatický a platil

pouze v případě voleb do Sejmu v letech 2005 a 2007. Naopak transformace stranického systému započatá ve volbách do Sejmu v roce 2011, a pokračují i po volbách do Sejmu v roce 2015, se projevila faktem, že ve volbách do Sejmu 2011 dosáhl zisk neparlamentních subjektů o 5,32 % více než ve volbách do EP 2014 a podobně srovnání voleb do Sejmu 2015 a voleb do EP 2014 ukazuje na vyšší úspěšnost neparlamentních subjektů v národních volbách (o 9,38 % hlasů).

Podobně v případě hodnocení vlivu vládně/opozičního angažmá politických stran a jeho vlivu na volební výsledky bylo nalezeno několik anomálií proti teoretickým předpokladům. Předpoklady spojené s teorií druhořadých voleb a vládně-opozičním potenciálem politických stran se potvrdily pouze v prvních polských provolbách v roce 2004, kdy v poločase mezi volbami výrazně ztratila vládní SLD na úkor opozičních PO, LPR, PiS a S. Naproti tomu druhé evropské volby v roce 2009, které se rovněž konaly uprostřed mezi-volebního období, předpoklady teorie zcela vyvrátily, když se jednoznačným vítězem voleb se stala PO jako hlavní vládní strana, před opozičními PiS a SLD. Prozatím poslední evropské volby v roce 2014 se pak konaly těsně s blížícím se koncem volebního cyklu, ale ani jejich výsledky zcela neodpovídaly teoretickým očekáváním. Pokud ale přistoupíme na to, že druhořadé volby lze v tomto období považovat za jakýsi indikátor aktuálních preferencí vládních stran, lze konstatovat, že jejich výsledky do značné míry předpověděly výsledek následujících voleb do Sejmu na podzim 2015, konkrétně oslabující pozici vládní PO a naopak posilující postavení opozičního PiS.

Závěrem je tudíž možné konstatovat, že případová studie polských voleb do Evropského parlamentu v letech 2004 až 2014 prokázala značnou problematičnost platnosti teorie voleb druhého řádu v této postkomunistické zemi. Tato zjištění tak do budoucna vyvolávají řadu otázek, z nichž tou nejzásadnější se ukazuje nutnost revize teorie, jež by zohledňovala rozdíly mezi tzv. „starými“ a „novými“ zeměmi EU, protože, s výjimkou kritéria volební účasti, se další kritéria zdají jako neudržitelná. V tomto kontextu lze konstatovat, že historicky vyšší volatilita a nižší míra institucionalizace postkomunistických stranických systémů může být důležitým faktorem tlumícím očekávané výstupy voleb s ohledem k teoretickým předpokladům teorie voleb druhého řádu. Na druhé straně i v mnoha západoevropských stranických systémech jsme v současné době svědky značných proměn relevantních stranicko-politických aktérů a otevřenou otázkou tudíž zůstává, zda se se zvýšenými anomáliemi vůči teorii druhořadých voleb nezačneme postupně ve zvyšující se míře setkávat, nejen v postkomunistickém areálu střední a východní Evropy, ale i v dříve značně stabilním západoevropském stranickém prostoru.

Seznam literatury a zdrojů

- Antoszewski, A., Herbut, R. a Sroka, J. 2003. „Stranický systém Polska.“ In: P. Fiala, R. Herbut a kol. *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno: Masarykova univerzita/Mezinárodní politologický ústav, 105–151.
- CBOS. 2015. *Opinie o integracji w przeddzień rozszerzenia Unii Europejskiej*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2004/K_075_04.PDF
- Cześniak, M. a Kotnarowski, M. 2014. „Poland: Old turnout and new right.“ In: L. de Sio, V. Emanuele a N. Magdini (eds.). *The European Parliament Elections of 2014*. Roma: Centro Italiano Studi Elettorali, 223–228.
- Eibl, O., Havlík V., Kylaoušek J. a Pink M. 2009. *Krajské volby 2008*, Brno, CDK.
- Eijk, C. van der, Franklin, M. a Marsh, M. 1996. „What voters teach us about European elections: What European elections teach us about voters.“ *Electoral Studies* 15 (2): 149–166.
- Eijk, C. van der, Franklin, M. a Oppenhuis, E. 1996. „The Strategic Context: Party Choice.“ In: Eijk, C. van der a Franklin, M. (eds.). *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*. Ann Arbor/Michigan: Michigan University Press, 332–365.
- Ferrara, F. a Weishaupt, J. T. 2004. „Get your Act Together: Party Performance in European Parliament Elections.“ *European Union Politics* 5 (3): 283–306.
- Freire, A. 2004. Second-Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal. *South European Society and Politics* 9 (3): 54–79.
- Gałązka, M. a Waszak, M. 2013. „From Alternative Politics to the Mainstream: The Case of the Palikot's Movement.“ In: G. Mesežnikov, O. Gyárfášová a Z. Bútorová (eds.). *Alternative Politics? The Rise of New Political Parties in Central Europe*. Bratislava: Institute for Public Affairs, 195–222.
- Gwiazda, A. 2008. „The parliamentary election in Poland, October 2007.“ *Electoral Studies* 27 (4): 760–764.
- Gwiazda, A. 2009. „Poland's Quasi-Institutionalized Party System: The Importance of Elites and Institutions“. *Perspectives on European Politics and Society* 10 (3): 350–376 .
- Gwiazda, A. 2016. *Democracy in Poland: Representation, participation, competition and accountability since 1989*. Oxon: Routledge.
- Havlík, V. a Hoskovec, L. 2009. „Krajské volby v České republice v kontextu konceptu voleb druhého řádu. Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000–2008.“ *Evropská volební studia* 4 (1): 22–47.
- Hix, S. a Marsh, M. 2007. „Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections.“ *Journal of Politics* 69 (2): 495–510.
- Jogheevová, E. a Havlík, V. 2010. „Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 optikou konceptu voleb druhého řádu.“ *Evropská volební studia* 5 (1): 111–129.
- Kubát, M. 2001. „Parlamentní volby 2001 v Polsku.“ *Politologická revue* 6 (2): 123–146.
- Kubát, M. 2012. „Palikotovo hnutí v kontextu polských parlamentních voleb 2011.“ *Politics in Central Europe* 8 (2): 34–51.
- Marsh, M. 1998. „Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections.“ *British Journal of Political Science* 28 (4): 591–607.
- Mlejnek, J. 2009. „Volby do Evropského parlamentu v Polsku 2004 a 2009.“ *Acta Politologica* 1 (2): 142–159.

- Oppenhuis, E., Eijk, C. van der a Franklin, M. 1996. „The Party Context: Outcomes.“ In: Eijk, C. van der a Franklin, M. (eds.). *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*. Ann Arbor/Michigan: Michigan University Press, 287–305.
- Palovský, T. 2006. „Polsko.“ In: V. Havlík a P. Kaniok (eds.). *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. Brno: Masarykova univerzita/Mezinárodní politologický ústav, 45–60.
- Państwowa Komisja Wyborcza. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <http://pkw.gov.pl/>
- Parma, J. 2004. „Relevantní politické strany v Polsku. Polské parlamentní strany po volbách 2001.“ *Středoevropské politické studie* 6 (1).
- Reif, K. 1997. „European elections as member state second-order elections revisited.“ *European Journal of Political Research* 31 (1–2): 115–124.
- Reif, K. a Schmitt, H. 1980. „Nine second-order national elections – A conceptual framework for the analysis of European election results.“ *European Journal of Political Research* 8 (1): 3–44.
- Schmitt, H. 2005. „The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order?“ *West European Politics* 28 (3): 650–679.
- Strmiska, M., Chytilík, R., Šedo, J. a Eibl, O. 2009. *Volební komplexy zemí V4. Studie k pojetí víceúrovňového volebního prostoru*. Brno: CDK.
- Szczerbiak, A. 2003. *The Polish EU Accession Referendum, 7–8 June 2003*. EPERN Referendum Briefing No. 5. Falmer, Brighton: Sussex European Institute, University of Brighton. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-ref-no-5.pdf&site=266>
- Szczerbiak, A. 2004. *The European Parliament Election in Poland, June 13 2004*. EPERN European Election Briefing No. 1. Falmer, Brighton: Sussex European Institute, University of Brighton. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-no-1-poland-2004.pdf&site=266>
- Szczerbiak, A. 2007. *Europe and the October 2007 Polish Parliamentary Election*. EPERN Election Briefing No. 22. Falmer, Brighton: Sussex European Institute, University of Brighton. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-37.pdf&site=266>
- Szczerbiak, A. 2008. „Opposing Europe or Problematizing Europe? Euroscepticism and ‘Eurorealism’ in the Polish Party System.“ In: A. Szczerbiak a P. Taggart (eds.). *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism. Volume 1: Case Studies and Country Surveys*. Oxford: Oxford University Press, 221–242.
- Szczerbiak, A. 2009. *The European Parliament Election in Poland, June 7 2009*. EPERN European Election Briefing No. 36. Falmer, Brighton: Sussex European Institute, University of Brighton. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-no-36-poland-2009.pdf&site=266>
- Szczerbiak, A. 2011. *Europe and the October 2011 Polish Parliamentary Election*. EPERN Election Briefing No. 65. Falmer, Brighton: Sussex European Institute, University of Brighton. [online]. [cit. 20. 11. 2015]. Dostupné z: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-65.pdf&site=266>
- Šaradín, P. 2008. *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého
- Tworzecki, H. 2012. „The Polish parliamentary elections of October 2011.“ *Electoral Studies* 31 (3): 617–621.